

Renskötsel i förändring 1930-1995

Renskötseln uppfattas i Norden i allmänhet som en specifikt *samisk* näringsgren, men i finska Lappland lärde sig också de finska inbyggarna tidigt att utnyttja renen som resurs. Hur den *finska* renskötseln har utvecklats är ett tema som har fått en välkommen, ökad belysning genom den doktorsavhandling¹ som etnologen Helena Ruotsala framlade vid Åbo universitet (Turun Yliopisto) 2002. Det är en krävande arbetsuppgift som Ruotsala förelagt sig, då hon inte bara behandlar renskötseln i finska Lappland, i Kittilä, utan även i Lovozero på Kolahalvön.

Avhandlingens huvudsyfte är att klargöra de förändringar som har skett inom renskötseln under tiden 1930-1995, då den traditionella, självhushållande renskötarens under storsamhällets tryck alltmer förvandlas till en marknadsinriktad producent och yrkesman. Analysen koncentreras kring tre centrala element i renskötarens strategier: *renhjorden*, *arbetet* och *miljön*. I den inledande teoretiska diskussionen klargör Helena Ruotsala de kulturekologiska och kulturekonomiska synsätt som hon kombinerar i sin undersökning. När det gäller renskötarens relationer till miljön har etnobiologiska tänkesätt gett fruktbara infallsvinklar.

Ruotsala håller sig inte strängt till den undersökta perioden utan rör sig ofta betydligt längre tillbaka i tiden än 1930, inte bara i en redogörelse för renskötselns historia. De ekonomiska frågorna ägnas uppmärksamhet både på makro- och mikronivå och det hör till avhandlingens förtjänster att hon också beaktar renskötselns betydelse från den enskilda familjens och från kvinnans synvinkel. Särskild uppmärksamhet ägnas näringens koppling till frågor som gäller identitet och etnicitet. Här berörs också samernas etniska mobilisation i samband med lagen om samernas kulturella självstyrelse 1995. Ruotsala kan visa hur begreppen *kultur*, *identitet* och *eticitet* politiserats och givits olika innehåll i olika sammanhang, inte minst i konfliktsituationer.

Hur ett renbeteslag (*paliskunta*, *palkinen*) fungerar inom den finska renskötseln känner Ruotsala till inifrån. Tyngdpunkten i avhandlingen vilar på Kyrö renbeteslag i hennes födelsebygd Kittilä, som hon tidigare berört i sin avhandling pro gradu. I metodredogörelsen har hon anledning att kritiskt granska

forskarens roll i studiet av sitt eget samhälle och den hemmablindhet som ofta påtalas i sådant sammanhang. Hennes ingående kunskaper om renskötseln i Kittilä - hennes kulturella kompetens - ger en god grund också då hon klargör innebörden av de talrika begrepp som sammanhänger med renskötarens arbete och deras syn på de naturmiljöer där renhjorden rör sig. Begreppen samlas även i en bilagd förteckning. De talrika direkta citaten ur materialet understryker det inifrånperspektiv som Ruotsala eftersträvar.

Man hade väntat sig jämförelser med den samiska renskötseln i Ruotsalas hemkantar, i synnerhet som några samer också ingår i Kyrö renbeteslag. I jämförande syfte redogör hon i stället för hur renskötseln utvecklats på Kolahalvön, där hon har haft möjlighet att i olika repriser bedriva fältstudier. På Kolahalvön handlar det om renskötsel inom ett helt annat samhälle, knutet till de multietniska renskötselkollektiven i Luujärvi (Lovozero). Detta har medfört stora problem. Att få jämförbara data visar sig mycket svårt. Visserligen kan hon peka på vissa likheter mellan renskötseln i Kyrö och den på Kolahalvön, t.ex. de kollektiva arbetsinsatserna och den kulturella och sociala betydelse som renskötseln har, men olikheterna, särskilt i de ekonomiska systemen, är så stora att direkta jämförelser sällan kan göras. Att Helena Ruotsala har haft möjlighet till intervjuer och deltagande observation på Kolahalvön har dock - trots de språksvårigheter hon mött - bidragit till de intressanta inblickar som ges i de annorlunda förhållandena där. Tidigare forskning spelar här en större roll än i fråga om Kyrö, där också ett betydande arkivaliskt källmaterial har kunnat utnyttjas.

Helena Ruotsala utnyttjar den lokala terminologin även i rubriceringen av de fyra delar på vilka de 13 kapitlen i den digra avhandlingen fördelar sig. Här gäller det benämningarna på de olika delarna av den fångstfälla som används vid renskiljningen. Via fångstarmarna förs redogörelsen, likt renhjorden, stegvis in i fällans innersta rum. Efter den inledande delen, där hon förtjänstfullt redogör för hela forskningsprocessen, ger hon i den andra delen en inblick i renskötselns historia, en presentation av de båda undersökningsområdena, samt en inblick i renskötarens arbetsår inom områdena. Kyrö renbeteslag framstår som en klart avgränsad enhet, medan renskötselkollektiven på Kolahalvön som jämförelseobjekt blir tämligen diffusa. Den mest omfattande, tredje delen behandlar renhjorden främst ur familjens synpunkt, med hänsyn bl.a. till samarbetsformerna inom renbeteslaget, produktionens fördelning och förmedling,

¹ Helena Ruotsala, *Muuttuvat palkiset. Elo, työ ja ympäristö Kittilän Kyrön paliskunnassa ja Kuolan Luujärven poronhoitokollektiivissa vuosina 1930-1995*. Helsinki, Suomen Muinaismuistoyhdistys 2002 (Kansatieteellinen arkisto 49). 472 s., ill.

familjens engagemang och renskötarnas miljökunskap. Här kommer hon också in på identitets- och etnicitetsaspekterna. I den fjärde och sista delen sammanfattas kronologiskt de yttre och inre faktorer som har påverkat renskötselns utveckling inom de båda områdena. Förändringarna i renskötselns villkor speglar storsamhällets förändringar, på nära håll i konkurrens med statliga skogsintressen, grundandet av nationalparker och satsningar på turism. Renbetet minskar, då tidigare renbetesmarker tas i bruk för andra ändamål.

Inom den traditionella renskötseln fyllde renen, både bland samer och finnar, en viktig funktion som transport- och dragdjur. Snöskotern, som introducerades på 1960-talet, brukar betecknas som en revolution inom renskötseln, men Ruotsala konstaterar också att den som inte hade råd med innovationen tvingades upphöra med renskötseln. De som hade råd fick lov

att skaffa sig större renhjortar för att kompensera de ökade kostnader som den medförde. Sedan dess har renhjortarna vuxit ytterligare, men samtidigt i enlighet med marknadsekonomins villkor och EU:s direktiv - fördelats på ett allt mindre antal renskötare.

I sin avhandling har Helena Ruotsala givit en mångsidig bild av förändringarna inom renskötseln. Utvecklingen inom de båda undersökningsområdena redovisas i stort sett parallellt. Det åsyftade komparativa inslaget ger svagt utslag. Bäst lyckas Helena Ruotsala då hon redogör för förhållandena inom Kyrö renbeteslag, för renskötarnas ekologiska kunskap och deras rörliga erfarenhetsvärld. Nyskapande är hon särskilt då förändringarna analyseras på familjenivå. Här, liksom i fråga om kvinnornas insatser, kan hon göra en mängd värdefulla iakttagelser.

Nils Storå